

РЕЦЕНЗІЇ

Кагамлик С.Р.

Києво-Печерська лавра: світ православної духовності і культури (XVII–XVIII ст.) – К., 2005. – 550 стор.

Історія української православної церкви є маловивченою. В радянській історіографії вона зазвичай ігнорувалася або ж висвітлювалася з позицій войовничого атеїзму. Не знайшла через це належного висвітлення й історія українського православного чернецтва, храмів та монастирів, зокрема Києво-Печерської лаври. Взагалі історія монастирів до останнього десятиріччя розглядалася рідко і то переважно у контексті соціально-економічних та політичних відносин. До того ж ще в XIX ст. російські церковні історики створили стійкий стереотип «общерусскости» Печерської лаври, підкреслювали її роль як одного з найважливіших релігійних центрів імперії. При цьому вони ігнорували або відсували на задній план значення Києво-Печерського монастиря у релігійному, духовному і культурному житті українського народу.

В останні роки намітилися, нарешті, нові тенденції, про що свідчать насамперед фундаментальна «Києво-Могилянська енциклопедія в іменах. XVII – XVIII ст.» (К., 2001), написана колективом авторів, книга Дмитра Степовика «Історія Києво-Печерської лаври» (К., 2001) і деякі інші. Монографія С.Кагамлик підносить дослідження даної проблематики на новий рівень. Її книга – це одна з небагатьох на сьогодні наукових праць, яка дає не лише ґрунтовну фактологічну базу з церковно-історичної та культурно-освітньої проблематики середньовіччя, а й розкриває джерела духовності українського народу, проливає нове світло на минуле Києво-Печерської лаври.

Книга С.Кагамлик має оригінальні та продумані план і структуру. Вона складається із своєрідних вступу («Скарб нетлінний Святої обители Печерської») й післямови («Зо-

лотий вік» в історії Лаври»), трьох розділів («Церковно-релігійна діяльність», «Просвітницька діяльність», «Книговидавнича діяльність»), а також додатків та науково-довідкового апарату (іменний і географічний покажчики, покажчик монастирів, словник церковних термінів, карти церковно-релігійної, просвітницької й книговидавничої діяльності Києво-Печерської лаври, список джерел та літератури, відомості про автора).

Під час написання монографії С.Кагамлик опрацювала значний масив літератури і джерел, особливо архівного фонду Києво-Печерської лаври (до нього вона склала серію покажчиків, які заслуговують на окреме видання). Переважну частину використаних у праці матеріалів останнього автором уперше введено до наукового обігу. Зокрема це стосується чернецької структурної частини, де виявлено цілий пласт невивчених досі джерел щодо церковно-культурної діяльності в монастирі та поза його межами вихованців Києво-Могилянської академії. Дана інформація дає також змогу довести до широкого загалу невідомі дослідникам універсали гетьманів й установ Гетьманщини на земельні надання Лаврі, що, без сумніву, придасться при виданні «Українського дипломатію XVI–XVIII ст.», допоможе скласти докладний реєстр пожег жертв численних жертводавців обителі. Маса нових даних багато у чому визначила свіжість та оригінальність дослідження С.Кагамлик. Але справа не тільки в свіжих фактах, виявлених нею в архівних джерелах. Автор вперше в історіографії дослідила взаємовідносини двох провідних культурно-освітніх осередків України козацької доби: Лаври і Києво-Могилянської академії, багатогранну культурно-просвітницьку діяльність її викладачів, що входили до складу чернецтва не тільки на батьківщині, а й у країнах Центрально-Східної Європи, висвітлила роль цього освітньо-наукового центру українських земель, діяльність якого значно перевершувала межі суто культурної установи.

В праці ґрунтовно висвітлено видавничу активність Лаври зазначеного періоду. Зокрема автор дала власну оцінку проблеми початку книгодрукування у Києві, запропонувала нову періодизацію лаврського видавництва, визначила місце його в процесі книгообміну українських земель. У дослідженні проаналізовано показники діяльності Лаври на фоні видавничої справи в Україні у XVII–XVIII ст., з'ясовано шляхи та форми поширення літератури печерського друку на території правобережних і західноукраїнських земель, у тому числі в середовищі інших віросповідань, розглянуто стосунки останньої з іншими українськими друкарнями, зокрема з уніатською Почаївською.

Вартість дослідження значно підсилюють додатки (біобібліографічні статті про життя та діяльність архімандритів лаври, її церковних і освітніх діячів, а також каталог стародруків Печерської друкарні), які дають можливість всебічно розкрити тематику релігійної, просвітницької й видавничої діяльності цього центру XVII–XVIII ст. Надзвичайно цінним є те, що автор велику увагу приділяє особистостям, завдяки яким він здобув загальне визнання як блискучий осередок православної духовності та культури. Мало не половина обсягу книги є своєрідною енциклопедією, до якої включено ґрунтовні довідки про найвизначніших діячів Лаври від «А» – до «Я». Причому тут присвячено увагу не тільки таким титанам, як Захарія (Копистенський), а й незаслужено забутим особам, про яких взагалі вперше довідуємося з книги С. Кагамлик.

На наш погляд, праця виграла б ще більше, якби у ній було приділено більше уваги аналізу лаврського літописання, ролі Лаври як своєрідної архівно-музейної установи. В дослідженні іноді трапляються певні неточності, наприклад, при характеристиці концепції автора «Синопису». Релігійна діяльність Лаври зазначеного періоду змальована дещо односторонньо – відсутня характеристика богослужбової практики у монастирі, що, очевидно, зумовлено браком необхідної компетенції автора.

Загалом монографія С.Кагамлик є цінним дослідженням з історії Києво-Могилянської академії, стверджує новий погляд на Лавру як тісно пов'язаний з нею важливий духовно-просвітницький осередок. Вона є дуже корисною для дослідників національної культури і православної церкви, всіх шанувальників історії середньовічної України.

Ю.А.Мицик (Київ)